

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Godfried van Bouillon en de olifant

Dlabacova, A.; Anrooij, W. van; Hoftijzer, P.

Citation

Dlabacova, A. (2023). Godfried van Bouillon en de olifant. In W. van Anrooij & P. Hoftijzer (Eds.), *Tot publijcque dienst der studie* (pp. 192-193). Hilversum: Verloren. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3718471>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3718471>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

GODFRIED VAN BOUILLON EN DE OLIFANT

Die scoenre historie hertoghe Godenaerts van Boloen ([Gouda]: [drukker van Godevaert van Boloen (Collaciebroeders?)], [ca. 1486-1489]), 2°. THYSIA 2259A.

In 1484 konden de bewoners van Holland voor het eerst in levenden lijve een olifant aanschouwen. Tijdens een poging om de olifant in te schepen en zo van Amsterdam naar Utrecht te transporteren, raakte het dier te water en verdronk.

Ondanks – of juist dankzij – het jammerlijke einde liet het olifantenbezoek een blijvende indruk achter in de Hollandse boekenwereld. Het verhaal wordt kort verteld door de Goudse humanist Cornelius Aurelius in de *Divisiechroniek*, een beschrijving van de geschiedenis van met name Holland verdeeld in 32 delen of ‘divisies’ en in 1517 gepubliceerd door de Leidse drukker Jan Seversz. De aanwezigheid van de olifant inspireerde mogelijk ook de ontwerper van de houtsnede die we op de allerlaatste pagina van *Die scoenre historie hertoghe Godenaerts van Boloen* aantreffen. De olifant is namelijk opvallend natuurgetrouw weergegeven. Een gravure van een krijgsolifant vervaardigd door Alart du Hameel – waarschijnlijk gebaseerd op een verloren gegaan schilderij van Hieronymus Bosch – kan ook als inspiratiebron hebben gediend. Op zijn rug torst de olifant een kleine burcht met soldaten mee. Links hebben zij een vlag met het wapen van Maria van Bourgondië uitgehangen en rechts een met het wapen van Gouda. De plaats van de houtsnede – helemaal achterin – doet vermoeden dat het om een (uitzonderlijk groot) drukkersmerk gaat.

Toch lijkt dit niet het geval te zijn. De sierlijke letters aan beide zijden van de burcht (‘G’ en ‘D’) zijn vermoedelijk de initialen van een mecenas die aan een Goudse drukker (mogelijk de Collaciebroeders) rond 1486 de opdracht verleende om het verhaal over Godfrieds wederwaardigheden uit te geven. Deze financier was waarschijnlijk een prominent lid van de Goudse magistratuur, maar diens precieze identiteit blijft onzeker. Dit ‘mecenasmerk’ – weliswaar nagesneden en met de tred van de olifant de andere kant op gericht – duikt niet alleen op in een andere Goudse editie die rond dezelfde tijd verscheen. Opvallend genoeg wordt deze olifant, nu met het wapen van Leiden, in 1511-1512 ook gebruikt door de drukker van de *Divisiechroniek* in twee edities van teksten die eerder in Gouda verschenen. Was de houtsnede nu in handen van een nazaat van de Goudse mecenas of functioneerde de olifant nu wél als drukkersmerk?

Hoe het ook zij, het verhaal over Godfried in de editie waarin we de olifant voor het eerst aantreffen, is gebaseerd op een Latijnse Jeruzalem-kroniek van de twaalfde-eeuwse aartsbisschop van Tyrus, Willem. Eerder al, in 1481, had de befaamde drukker William Caxton een Engelstalige versie op de markt gebracht die hij zelf vanuit het Frans had vertaald. De publicatie van de Nederlandstalige tekst was een niet geringe investering. Het werk werd gedrukt op folioformaat en rijkelijk geïllustreerd met 26 houtblokken, vaak met een gedetailleerd strijdtafereel, die speciaal voor deze editie werden gemaakt. De immateriële winst van de onderneming, aldus de proloog, was dat een ieder via de gedrukte tekst kennis kon nemen van het verhaal over de verovering van Jeruzalem: de tekst is gedrukt ‘om enen ygheliken die schoen historie hier na volghende te communiceren ende ter kennissen te brengen’. Het verspreiden en beschikbaar stellen van kennis voor een zo breed mogelijk publiek dat de vijftiende-eeuwse Goudse drukker en mecenas nastreefden, doet onwillekeurig denken aan de wens van Johannes Thysius om een bibliotheek te bouwen ‘tot publicque dienst der studie’.

Incunabelen maakten vaak integraal deel uit van zeventiende-eeuwse boekencollecties. Verzamelaars lieten sporen achter in de vorm van aantekeningen of gaven de producten van de vroegste drukkers een ander, rijker uiterlijk door de houtsneden van kleur te voorzien, zoals de Amsterdammer Frans Koerten die verschillende incunabelen ‘curieus [had] afgeset’. Niets van dit alles bij Johannes Thysius. Eerdere of latere lezers hebben evenmin tastbaar bewijs nagelaten dat ze zich aan het verhaal over de Eerste Kruistocht gelaafd hebben. Het boek draagt vooral opvallende sporen van recente beheerders van Thysius’ collectie. Tot eind jaren negentig was het boek in een half perkamenten band gebonden. Tegenwoordig heeft het een slappe, leren omslag die niet alleen zijn oranje kleur aan het papier overdraagt, maar ook in schril contrast staat tot de incunabel. De vraag of deze discutabele aanpassing niet beter teruggedraaid kan worden is nu de spreekwoordelijke olifant in de (lees)zaal.

Anna Dlabáčová

